

SE ÅLDERN FATABUREN

SE ÅLDERN

FATABUREN

2015

2015

SE ÅLDERN

Red. Anders Carlsson

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN – Nordiska museets och Skansens årsbok – är en skatt av kulturhistoriska artiklar som har publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har i dag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Samfundet Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

NORDISKA MUSEET

SKANSEN

Fataburen 2015

Nordiska museets förlag

Box 27820

115 93 Stockholm

www.nordiskamuseet.se/förlag

www.nordiskamuseet.se/fataburen

© Nordiska museet och respektive författare

Redaktör Anders Carlsson

Bildredaktör och bildbehandling Karolina Kristensson

Omslag och grafisk form Lena Eklund, Kolofon

Översättning Alan Crozier

Omslagsfoto »Fotografens dotter Tove dansar med sin farfar i trädgården.«

Foto: Sten Didrik Bellander, © Nordiska museet (NMA.0056089).

Pärmens insida Foto: Erik Liljeroth, © Nordiska museet (NMA.0029567).

Tryckt genom Italgraf Media 2015

ISSN 0348 971 X

ISBN 978 91 7108 577 1

I det gamla bondesamhället var man barn tills man blev vuxen, vilket vanligtvis skedde vid konfirmationen. I stället för att tala om ålderskillnader eller könstillhörigheter så visade man det genom att bära olika klädesplagg i olika färger och mönster. Det var ett sätt för både folket och kyrkan att ha kontroll över människor i samhället.

I dag är vigselringen det tydligaste beviset på civilstånd. Under 1700- och 1800-talen var det för kvinnans del huvudbonaden. Från Skåne och Blekinge finns flera uppteckningar som vittnar om att den nyblivna maken under bröllopsnatten skulle förse sin brud med *klut*. Nils Henrik Sjöborgs skriver i sina uppteckningar från Blekinge år 1792: »Quinnorna hafva på hufvudet en liten rund lufva och däröfver et hvitt kläde eller klut. Andra bröllops dagen eller måndags morgon, då bruden för första gången upstiger såsom qvinna, skall denna klut af mannen bindas på henne.» Beskrivningen av dessa plagg stämmer väl överens med kluten och den broderade luvan från Blekinge som finns i Nordiska museets samlingar. Från Bara härad i Skåne berättas att »Pigdräkten är bruddräkten och först sedan kronan är dansad av bruden bindes för evigt kluten på henne».

Huvudbonaden markerade också social klass och huruvida man var rik, fattig, änka eller lättsinnig. Att föda ett barn före eller utom äktenskapet var en stor skam, och dessa kvinnor skulle »skammarkeras» genom att få håret avklippt och tvingas bära utmär-

kande huvudbonader. I Djura socken i Dalarna var detta plagg detsamma som sorgdräktens stora slängkläde. I Skåne kunde däremot gifta kvinnor gå runt och inspektera pigornas bröst för att se om de hade mjölk i dem eller visade tecken på graviditet. Om havandeskap upptäcktes skulle pigan genast markeras genom att bära en viss sorts klut som varken tillhörde den gifta kvinnans eller den rena ungmöns huvudbonad. På vissa håll kallades plagget för *horklut* och förstärkte tron på att kvinnor var lössläppta och spred sjukdomar.

Bruket av horkluten hade inget stöd i lagstiftningen utan vidmakthölls genom folket. Från Hammerdals församling i Jämtland finns en uppteckning från mitten av 1800-talet som berättar om den sociala kontrollen och bruket av huvudbonadens färger: »från det jag minns och till mitt fjortonde år, ej mer än fyra ogifta kvinnor skaffade sig barn. Och kontrollen var ej svår, då dessa själmant genom sin huvudbonad i kyrkan gav sig tillkänna. Alla kvinnor hade då mössor; de gifta av svart sammet, flickor av högrött siden, men de s.k. 'Horor' av mörkbrunt klot. Vid skriftgång kommo svartmössorna först, så de röda och sist de bruna».

Moral, härkomst och status angick hela samhället och den viktigaste förändringen för kvinnan var när hon gifte sig – när hustrukluten för alltid sattes på huvudet.

ANNA-KARIN JOBS ARNBERG är föremålsantikvarie vid Dalarnas museum.

Kluten

NM.0001079. Foto: Karolina Kristensson, © Nordiska museet.